

Desigualtat: del somni impossible al somni possible

DAVID MOULINEAUX

Santiago de Xile

Sona agosarat assegurar-ho, però sembla que la població del món, en un percentatge creixent, somnia amb la desigualtat. O, millor dit, amb la possibilitat de pertànyer a la minoria privilegiada que gaudeix de l'estil de vida de països com Austràlia i els EUA.

A aquestes alçades ha quedat clar que si totes les famílies xineses, o índies, tinguessin un cotxe davant de casa, uns quants sistemes dels que sustenten la vida humana en el planeta col·lapsarien a curt termini.

No obstant, per a una àmplia multitud d'habitants de l'anomenat món en desenvolupament el "somni americà" llueix com un far. Les imatges mediàtiques, la presència de supermercats i locals de menjar ràpid, l'oferta fàcil de targetes de crèdit semblen posar-ho gairebé tot a l'abast de la mà.

Botó de mostra d'aquest somni comprensible però destructiu són les compres massives, als nostres països, de butlletes de loteria. El comprador no pensa, conscientment, que està cercant la desigualtat. Només espera assolir – per a ell mateix i la seva família – el nivell de vida d'una petita minoria privilegiada dels habitants del planeta.

Aquest somni ha aconseguit eclipsar les inquietuds socials, polítiques i religioses que abans ocupaven les imaginacions i les decisions diàries de milions de persones. Un símbol trivial però potent d'aquesta fascinació és l'entusiasme popular al voltant de Santa Claus (o Pare Noel), que s'ha fet massiu a Amèrica Llatina i que creix ràpidament, fins i tot a països com Japó, Xina o l'Índia. Aquest immens capgirell cultural pot atribuir-se, sobretot, als mitjans de comunicació globalitzats i al seu hàbil ús d'imatges, que aconsegueixen entusiasmar i motivar, sense passar pel filtre avaluador de la raó.

El poder transformador de les imatges

El sentit comú modern sol suposar que els éssers humans, i els grans moviments històrics, són impulsats sobretot per la raó i la lògica. Se suposa que les societats humanes responen a les circumstàncies amb plans, programes i estratègies que van determinant el rumb de la història.

No obstant això, quan examinem amb cura els mecanismes que mouen el canvi històric ens anem adonant que, un cas rere l'altre, allò que impulsa pot ser quelcom molt diferent.

Amb una freqüència sorprenent, els canvis més significatius neixen més aviat de fascinacions col·lectives: imatges, símbols, i relats que anuncien noves possibilitats i impulsen a l'acció col·lectiva. Per il·lustrar, voldria oferir tres o quatre exemples.

Pensem en primer lloc en el relat bíblic de la sortida dels esclaus hebreus d'Egipte. És veritat que patien una intolerable explotació a mans dels faraons, però el que va desencadenar la sublevació i sortida d'Egipte va ser un somni: la promesa, d'inspiració divina, d'"una terra que raja llet i mel".

Un altre cas seria el Renaixement a Europa, ocorregut tres mil·lennis més tard. No va pas sorgir com una reacció contra les miserables condicions de vida en les quals es trobava la majoria dels habitants dels feus medievals. Va sorgir com a expressió de noves fascinacions: l'art i la literatura clàssica, l'emergent ciència empírica, i l'impuls d'explorar més enllà del món conegut. El resultat va ser una incalculable transformació històrica: el sorgiment del món modern.

O recordem les grans migracions del segle XIX des del continent europeu als països americans. És cert que les condicions de vida van ser, en molts de casos, intolerables. Però va ser el somni d'un Món Nou, simbolitzat per imatges com la de l'Estàtua de la Llibertat a Nova York, el que va impulsar un dels desplaçaments humans més massius de la història humana. Desenes de milions d'homes, dones i nens van deixar-ho tot enrere i van embarcar cap a un futur desconegut a la mítica Amèrica.

El que ens suggereixen aquests antecedents històrics és que ni tan sols les circumstàncies més dramàtiques són capaces d'assegurar, per elles mateixes, que es produeixin canvis significatius. La pesta negra, que va assotar Europa a mitjans del segle XIV, va exterminar com a mínim el trenta per cent de la població del continent. Lluny de dur el sorgiment de nous moviments socials i culturals, aquesta hecatombe va dur inestabilitat política i estancament econòmic; va dur amb ella un gran augment de les pràctiques fanàtiques i

supersticioses; i va desencadenar la persecució o exterminació de minories ètniques i religioses, i fins i tot l'assassinat en massa d'individus que patien malalties de la pell com l'acne i la soriàsis. Va instal·lar al món medieval un pessimisme profund, que va deixar-lo immobilitzat durant més d'un segle.

Món actual: el somni impossible

Fem un cop d'ull al present: la situació humana en el planeta és cada vegada més alarmant. Des de les més diverses disciplines, els investigadors ens assenyalen que l'actual model de desenvolupament econòmic i tecnològic ens està precipitant al llindar d'una catàstrofe planetària.

Alhora som testimonis gairebé a diari, a les nostres pantalles i a la premsa escrita, d'horrorosos actes de violència atàvica perpetrats a l'Orient Mitjà i a l'Àfrica subsahariana, perpetrats per improvisats exèrcits de militants armats.

Nombroses anàlisis han assenyalat el protagonisme del canvi climàtic en l'aparició d'aquests grups. La creixent desertificació ha desplaçat de les seves terres a grans masses d'agricultors i les seves famílies, i molts reclutes dels grups gihadistes són joves que se senten condemnats a la permanent desocupació urbana i cerquen una afiliació capaç d'oferir-los algun sentit per a la seva vida.

Aquí comencem a entrellucar, en situacions concretes i actuals, les menes de caos que amenacen amb estendre's a altres regions del món quan comencin a sentir les conseqüències ambientals del nostre sistema econòmic globalitzat.

La resposta dels que han pres consciència d'aquesta amenaça no sempre ha estat adequada. Sovint hem intentat motivar els nostres propis oients amb temor, presentant possibles escenaris apocalíptics. O els hem fet sentir culpables, tirant-los en cara la seva suposada complicitat en la contaminació o en el balafiament dels recursos no renovables. I no obstant el somni impossible, el del paradís consumista, continua massificant-se. Té tots els trets d'una addicció, inclòs el seu molt conegut caire autodestructiu.

Un somni possible?

Però també s'hauria de reconèixer que aquest mateix somni conté, molt a pesar dels seus components il·lusoris i fins i tot nocius, un element no només legítim sinó imprescindible: l'anhel de la vida abundant. Potser per primera vegada en la llarga trajectòria humana, les grans majories poden –amb un cert

realisme– aspirar no només a les necessitats bàsiques de la vida, sinó també a aquelles coses que permeten dur vides plenes i creatives, gaudir de la bellesa i el plaer, i oferir als seus fills la possibilitat d'un futur que permeti la recerca de la seva plena realització com a homes i dones.

Hem vist que, tal vegada, més que qualsevol altre factor, són els somnis, els mites, les imatges carregades d'afecte... el que impulsa els grans canvis històrics. M'atreveixo a suggerir que en el rerefons del "somni americà" podríem entrellucar-hi elements d'un nou i poderós mite, un mite capaç de despertar les energies col·lectives necessàries per anar construint alternatives viables i profundament vitalitzants per a la humanitat.

I és més: m'atreveixo a suggerir que aquest "somni possible" no emergeix només dels anhels col·lectius de la humanitat: ha d'estar arrelat en les dinàmiques que governen la biosfera que ens envolta i que ens segueix sostenint i nodrint.

Mercès a les ciències sobre l'evolució, coneixem cada vegada més detalladament el llarg trajecte de la vida a la Terra. I podem observar una tendència inconfusible al llarg d'aquests gairebé quatre mil milions d'anys: el rumb vers la plenitud. Aquest llarg recorregut assoleix el seu màxim esplendor a l'era cenozoica, que va començar fa uns 65 milions d'anys. En aquesta era més recent –la nostra– proliferen, més que mai abans, les més diverses manifestacions de bellesa emergent: els colors i aromes de les flors, el sabor de les fruites i la mel, les papallones i cuques de llum, el vol dels ocells, els cants de les balenes, i les múltiples sensibilitats i intel·ligències mamíferes.

Tot sembla anticipar el sorgiment, en l'àmbit humà, d'una abundància incalculablement més gran, fet possible pel naixement, encara esperat, d'un nou mite transformador capaç de captar les imaginacions i deixar anar les enormes energies col·lectives que requeriria la seva realització.

Amb una certa dosi d'humor i d'hipèrbole, el físic matemàtic Brian Swimme parla de les exigències que afronta la humanitat: "Hem arribat a un moment de crisi suprema: no ens podem permetre el luxe d'emprendre cap acció que no sigui d'urgència immediata i d'eficàcia innegable. Asseguem-nos doncs: expliquem-nos contes".

